

Adnan Busuladžić – *Zaboravljena Narona – Arheološki nalazi iz Narone u antičkoj zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, Arheološki muzej Narona i Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Vid – Sarajevo, 2025, 180 str.

U antičkoj zbirci Zemaljskog muzeja pohranjeno je preko 200 artefakata koji potiču sa arheološkog lokaliteta Narona. Navedena arheološka građa je u zbirku Zemaljskog muzeja dospjela djelimično zahvaljujući istraživanjima Carla Patscha, koji je u to vrijeme bio kustos u muzeju, a djelimično i kao rezultat sakupljačke djelatnosti krajem XIX i XX stoljeća kada je u Zemaljski muzej stigao raznovrsni arheološki materijal sa različitih arheoloških lokaliteta današnje Albanije, Grčke, Turske, Egipta, Srbije, Crne Gore i Hrvatske. Carlo Patsch je samo u određenoj mjeri publikovao građu koja potiče iz Narone (1907. godine), tako da je publikacija Adnana Busuladžića *Zaboravljena Narona – Arheološki nalazi iz Narone u antičkoj zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine* prvi sintetski rad koji obrađuje kompletan antički materijal iz zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine sa ovog lokaliteta. Dio pomenute građe iz Narone autor je objavio i u svojim radovima: Adnan Busuladžić 2015 – *Rimski medicinski, veterinarski i farmaceutski instrumenti, kozmetička i ženska lična oprema iz zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, Adnan Busuladžić 2018 – *Neki primjeri nepublicirane rimske vojne opreme i oružja iz franjevačkog samostana u Tolisi*, Adnan Busuladžić 2020 – *Sjaj antičkih Grka*, Adnan Busuladžić 2017 – *Predmeti rimske zabave i dokolice: nepublicirani astragali, talus i calca iz*

antičke zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, Adnan Busuladžić 2018 – *Najstariji tragovi antičke pismenosti na tlu rimske provincije Dalmacije*, Adnan Busuladžić 2010 – *Morfologija antičkih fibula iz zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, Adnan Busuladžić 2019 – *A contribution to knowledge of Greek and Roman amphorae found or located in Bosnia and Herzegovina*.

Publikacija *Zaboravljena Narona – Arheološki nalazi iz Narone u antičkoj zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine* autora Adnana Busuladžića izašla je 2025. godine kao zajedničko izdanje Arheološkog muzeja Narona i Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine. Publikacija sadrži 180 stranica, sa ukupno sedam naslova i 69 podnaslova unutar poglavlja *Analiza materijala*, a, osim toga, tekst je paralelno preveden i na engleski jezik, što sadržaj ove knjige čini dostupnim i međunarodnoj naučnoj javnosti.

U uvodnom poglavlju autor daje osnovne podatke o samom lokalitetu, najznačajniji autorima koji su se bavili Naronom, kao i pojašnjenje kako je materijal sa ovog lokaliteta dospio u zbirku Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, kao i o potencijalnim razlozima zašto je ova bogata zbirka toliko dugo čekala na obradu i naučnu valorizaciju. Autor navodi da je prvi arheolog, koji se ozbiljnije bavio Naronom, bio Carlo Patsch, koji je u nekoliko navrata istraživao ovaj lokalitet (1904, 1906. i 1907. godine), a rezultati njegovog rada su objavljeni 1907. godine u Beču u radu *Zur Geschichte und Topographie von Narona*, iako tom prilikom nije objavio kompletnu građu već se fokusirao na epigrafske tekstove, bez značajnijih analiza pokretnog materijala. Dalje ističe

i ostale autore koji su se bavili Naronom, poput akademika Nenada Cambija, Emilija Marina itd. U ovom poglavlju posebno se osvrće i na sakupljačku djelatnost s kraja XIX i početka XX stoljeća kada su u zbirke Zemaljskog muzeja dospjeli mnogobrojni vrijedni predmeti iz Grčke, Albanije, Turske, Srbije, Hrvatske i drugih zemalja, a jedan od sakupljača kojeg poznajemo poimenice je bio i Konstantin Georgijos, koji je vjerovatno prikupio i dio inventarisane zbirke sa Narone. Autor ističe i da, nažalost, u inventarnoj knjizi nedostaju detaljniji podaci o okolnostima pronalazaka, kao i to da je materijal inventarisan zajedno sa ostalim materijalom iz drugih zemalja.

U poglavlju *Kratki historijat Narone* nudi osnovne podatke o samom lokalitetu, prvim kontaktima sa grčko-helenističkom civilizacijom, razvoju naselja i osnivanju rimske kolonije *Colonia Iulia Narona* te na koncu do stvaranja regionalnog urbanog centra za vrijeme Rimljana. Narona je bila vrlo značajna i za područje današnje Bosne i Hercegovine, kao glavni pravac uvoza rimske opeke prema unutrašnjosti provincije. Osim toga, Narona postaje i važna komunikacijska tačka odakle su se dalje granali putni pravci prema zaleđu i unutrašnjosti provincije Dalmacije. Naroni, kao političkom, upravno-administrativnom, sudskom, vojnom i kulturno-religijskom centru, gravitirali su i mnogi lokaliteti sa prostora Bosne i Hercegovine: Mogorjelo, Višići, Tasovčići, Ljubuški i slično, a, osim toga, kao sudsko upravno sjedište *Conventus Naronitanus* obuhvatala je značajan prostor današnje Bosne i Hercegovine.

U poglavlju *Analiza materijala* daje sa pregled antičkog materijala iz Narone,

podijeljen prema vrstama istog: "megarska" helenistička reljefna keramika, sonde, ukosnice, pincete, igle, balzamariji i druge staklene posude, ogledala, privjesci, kockice, stilusi, fibule (kasnolatenske, kopljaste, aucissa, Jezerine, lukovičaste fibule itd.), mnogobrojni nakit (prstenje, geme, ogrlice, naušnice, broš, perle), ključevi, oružje (koplja, trobridna strelica, zvončići, dijelovi pojasne garniture, privjesci), noževi, dijelovi kamenih skulptura, dijelovi mozaika, opeke, arhitektonski fragmenti, ostaci maltera te niz različitih dijelova keramičkog posuđa (amfore i poklopci, terra sigillata) kamena urna, fragment epigrafskog spomenika te niz različitih predmeta unutar dijela poglavlja pod naslovom *Varia* (željezni klinovi, alke, fragmenti metalnih nalaza). Za svaki pomenuti predmet je dat širi kontekst upotrebe i osnovni podaci, detaljan opis, datacijski okvir te detaljne komparacije sa sličnim nalazima sa prostora Bosne i Hercegovine i Rimskog Carstva. Uz svaki predmet je naveden i kataloški broj uz tablu. Kao što je i iz samog pregleda pobrojanih artefakata vidljivo, radi se o vrlo raznolikoj građi – nakitu, predmetima svakodnevnog upotrebe, keramici, oružju i slično. Autor ističe i da svaka od pomenutih grupacija predmeta sadrži i velik broj različitih tipova, a neki od njih su zastupljeni i različitim varijantama, što govori o bogatstvu i šarolikosti ove zbirke. Najveći broj predmeta iz zbirke čini keramičko posuđe, nakit i lični predmeti te predmeti za razonodu.

U zaključnom poglavlju autor daje razmatranja o tipologiji i hronologiji materijala sa Narone. Autor konstatira da se sav obrađeni arheološki materijal može datirati u vremenski okvir od II stoljeća

prije Krista do V stoljeća poslije Krista, što korelira sa datacijom i hronološkim okvirima i sa drugih rimskih lokaliteta sa užeg i šireg područja rimske provincije Dalmacije, a kompletan obrađeni materijal daje uvid u svakodnevni život stanovnika antičke Narone koji je bio u potpunosti inkorporiran u rimski civilizacijski krug.

U završnom dijelu Busuladžićeve publikacije dat je sveobuhvatan i detaljan *Katalog* svih spomenutih nalaza koji sadrži inventarni broj, opis, dimenzije i eventualno podatke o literaturi (za predmete koji su publikovani u radu Carla Patscha, i prethodnim radovima Adnana

Busuladžića) i popraćen je *Tablicama*, odnosno fotografijama ili crtežima svih nalaza. Katalog se sastoji od ukupno 272 inventarne jedinice i isto toliko crteža, odnosno fotografija visoke rezolucije.

Djelo *Zaboravljena Narona – Arheološki nalazi iz Narone u antičkoj zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine* pruža opsežan i cjelovit uvid u materijalnu građu sa ovog iznimno značajnog lokaliteta koja je pohranjena u zbirci Zemaljskog muzeja u Sarajevu, i na vrlo kvalitetan način navedenu građu dovodi u kontekst i sa drugim sličnim nalazima diljem Rimskog Carstva.

DINA VAJZOVIĆ-BALIHODŽIĆ